

פרשת ויקרא: ברית מלח

התורה מקפידה על כך שאדם המביא מנחה, מביא אותה בתוספת מלח. וכך נאמר בפרשתנו "וְכָל קֶרֶבֶן מִנְחָתְךָ בְּמֶלַח תִּמְלֹחַ וְלֹא תִשְׁבֵּית מֶלַח בְּרִית אֱלֹהֶיךָ מֵעַל מִנְחָתְךָ עַל כָּל קֶרֶבֶןךָ תִּקְרִיב מֶלַח" (ב, יג). הלכה זו מורחבת על כלל הקרבנות (מנחות יט). הרעיון שיש להמליח את הקרבנות הוא כמעט טבעי ומתבקש. כשם שלא יעלה על הדעת להכין תבשיל ומטעמים במטבח ללא נתינת טעמו של תבלין כך האדם המביא קרבן מתבקש לתבל את מאכלי גבוה כביכול. כל מי שמצוי ברזי המטבח יודע לומר שההבדל בין תבשיל לתבשיל בדרך כלל נעוץ בתיבול. שם בא לידי ביטוי המגע האישי המחשבה וההשקעה. מכאן שקרבן ללא מלח הוא למעשה קרבן חסר טעם ותפל לא רק במובן הקולינרי, אלא בהחלט גם במידת הקשר האישי והחותם הייחודי שלו.

אולי זה מקור המונח "ברית אלוהיך" הנקשר עם המלח. גם בלי להעמיס על המושג רעיונות מורכבים הדבר הפשוט הזה עצמו הוא ביטוי לאותה ברית שביטויה בניסיון לריצוי, דיוק וקליעה לטעם. ברוח זו, על פי המלך ליר אין דבר המעיד על אהבה גדולה וכנה יותר מן המלח. אלא שהתורה חוזרת כמעט על אותו הביטוי גם בחומש במדבר ביחס לתרומה ולכהונה: "פֶּלֶת תְּרוּמַת הַקֹּדֶשִׁים אֲשֶׁר יָרִימוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לַה' נְתַתִּי לָךְ וְלִבְנֵיךָ וְלִבְנֹתֶיךָ אֲתָךְ לְחֶק עוֹלָם בְּרִית מֶלַח עוֹלָם הוּא לִפְנֵי ה' לָךְ וְלִבְנֵיךָ אֲתָךְ" (במדבר יח, יט), "ברית מלח עולם". כאן נראה שאין לומר שמדובר על מלח במובנו הפשוט, המלח בפסוק זה אינו 'חומר' שבאמצעותו נכרתת הברית אלא כינוי לברית עצמה. המלח "מושאל" מן הקרבנות והופך מתבלין לסמל לברית שבין ה' ועם ישראל וככזה הוא משליך גם על הבנת תפקידו בקרבנות (רמב"ן).

על פי ההקשר המלח מבטא נאמנות או נצחיות. אך לא מובן מדוע נבחר המלח וכיצד הוא ותכונותיו מבטאים את הרעיונות הללו. אפשר לדבר על תבלין וטעם כמטאפורה לחוויה האמונית שהיא יסוד הנאמנות, או על המלח כחומר משמר, וכתוצאה מכך על הברית כיסוד קיומו הנצחי של עם ישראל. אותה נצחיות מבוטאת באמצעות תכונה נוספת של המלח שלעולם אינו מבאיש ואינו נמאס. כך גם עם ישראל אינו מעלה ריח רע לפני ה' לעולם, ומשמר את רעננות אהבת הנעורים.

האבן עזרא בפרושו אינו מתייחס למלח עצמו אלא לאיזור בו הוא מצוי, שהוא איזור "כרות" כברית. המקום שבו מוצאים מלח בטבע אינו מקום פורה והוא שטח שלא ניתן לנטיעה ולצמיחה. מקומו של המלח במחצבים ולא בשדות הירוקים (אבן עזרא במדבר שם). על פי זה תכונת המלח הבולטת היא השממה וההעדר, הדומיננטיות של המלח מבטלת כל אפשרות לגילויי טבע נוספים. אולי משמעות הדבר היא שהברית, ברית המלח היא איתנה ומוצקה ויסודית וכשם שהמלח אינו מותיר מקום לנטע זר כך גם הקשר בין עם ישראל לקב"ה משול למלח. אהבת ישראל לה' ולהיפך, אהבת ה' לישראל אינן משאירות פתח לפזילה לחוץ להצמחת קשרים נוספים מקבילים. המלח הוא ביטוי לטוטליות של הקשר הזה.

הרמב"ן הלך בדרך אחרת והוא מסביר כך: "אני סובר בו ענין, שהמלח מים, ובכח השמש הבא בהם יעשה מלח, והמים בתולדותם ירוו הארץ ויולידו ויצמיחו, ואחרי היותם מלח יכריתו כל מקום וישרפו, לא תזרע ולא תצמיח". הרמב"ן מנקודת המבט של איש מדעי הטבע מתאר שהמלח הוא המינרל המצוי במים. לכן, המלח הוא תולדת המים. כאשר השמש מחממת את המים והם מתאדים, מה שנותר בידנינו הוא אותו חומר טבעי הקרוי מלח. הרמב"ן סבור שהמים והאש הם כוחות שהעולם הפאגאני - אלילי ייחסו להם עליונות ושליטה. המלח הוא הופעת ה' בעולם. המונותאיזם, מרגע הופעתו הוא למעשה תולדת הכוחות הרבים. כשה' מופיע מייד מתברר שהוא מקור כל הכוחות כולם ואין מקום להנחת היסוד של הריבוי. לכך יש להוסיף את הטעם והרושם המיוחד המצוי במלח הרומזים לכך שהופעת ה' מלווה בתחושה כמעט פיזית של ישוב הסתירות והניגודים ושל נתינת הסבר לכל התופעות כולן.

על גבי הסברו של הרמב"ן אפשר להוסיף שמתוך תיאור התופעה הפלאית הזו מתברר שהמלח הוא בנם של המים והאש. החיבור של מים ואש הוא חיבור בלתי אפשרי, של שני כוחות מנוגדים וסותרים. לא רק האש מאדה את המים גם המים מכבים את האש. אולם, ניתן להצביע לא רק על חיכוך ומתח ביניהם, אלא גם על תוצר ממשי ומוחשי למפגש ביניהם. המתבונן היטב רואה שמן הביטול ההדדי צומחת יצירה משותפת, המלח. המלח אם כך אינו רק ניצחון האמונה של עם ישראל בה' אלא גם אות וברית לחיבור הזה עצמו שבין ה' לכנסת ישראל. המלח הוא עדות למערכת היחסים הסבוכה שבין עם ישראל והקב"ה ובין האדם והאל ולחיבורם הנשגב וחסר הסיכוי כפי שמתואר בשיר השירים. מכאן גם החשיבות המיוחדת שבהבאת מלח דווקא בצמוד לקרבנות. החטא או הכיסופים, שתי סיבות אפשריות להבאת הקרבן מעוררות לעיון באופי הקשר הזה, הבלתי פתור, של הרצון להדבק בה' מחד ולברוח ממנו מאידך. הקרבה היתירה אינה מותרת לאדם מקום בעולם אך גם הריחוק מה' מותר אותו חלול וחסר מטרה.